

UDK 27-55-282-549-558.2«746«
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 29. 8. 2009.
Prihvaćeno: 10. 9. 2009.

EUHARISTIJA – VRHUNAC U PRISTUPU, TRAJNOST U ŽIVLJENJU INICIJACIJE

Ivan ŠAŠKO

Nadbiskupski duhovni stol
Kaptol 31, p.p. 553, 10 000 Zagreb
ivan.sasko@zg.t-com.hr

Sažetak

Euharistiju se u teološkim raspravama, u pastoralnome djelovanju i u životu vjernika nastoji promatrati u središtu sakramentalnoga života i staviti u prvi plan, ali odviše rijetko tako da bi se vidjela cjelina kršćanske inicijacije, odnosno mjesto koje u inicijacijskome hodu i nakon njega pripada euharistiji. Izdvajanjem euharistije iz konteksta inicijacijske cjeline, gubi se snaga spasenjskoga događaja, odnosno sudjelovanja u njemu. Neteološkim pristupom sakramentima krsta i potvrde pastoralno se narušava euharistijska snaga i ljepota Crkve.

Pristup sakramentima i građenje sakramentalnoga života Crkve, koji se temelji na odvojenosti i fragmentiranosti sakramenata, na njihovoj 'apsolutnoj' vrijednosti, narušava dinamiku inicijacije koja se u život ispisuje od krštenja preko potvrde do euharistije, ali se čita u obratnome smjeru, počevši od euharistije (ona je i vrelo). Tu je dinamiku moguće vidjeti osobito na primjeru euharistijskih molitva (*povijesno-kerigmatska, sakramentalno-epikletska, eklezijalno-eshatološka dimenzija*).

Sakramenti krsta i potvrde usmjereni su i dobivaju svoj smisao u zbilji i u svjetlu euharistije, što na svim razinama života Crkve zahtijeva veću povezanost triju sakramenata (usp. *SCa* 17-19). Krstom su vjernici suobličeni Kristu i ucijepljeni u njegovo Tijelo (*biti u Bogu po Kristu; biti kristovski*); potvrda po darovima Duha omogućuje izgrađivanje Tijela Kristova (*djelovati po Kristu i s Kristom; djelovati kristovski*), a euharistija daje prostor življenosti Krista (*klanjati se Bogu i živjeti u Kristu; slaviti/živjeti kristovski*). Taj doksološki model ujedno je i kristološki koji *od sakramentalne instrumentalnosti vodi u sakramentnu događajnost*.

Nezaobilaznu teološku istinu pokazuje i činjenica neponovljivosti prvih dvaju sakramenata te ponovljivost euharistijskoga slavlja. Sakramenti inicijacije nisu 'pret-

hodnica' kršćanskomu življenju, nego su darovana i primljena mogućnost, kako bi mogla biti življena svakodnevno (liturgijski 'danas') u kršćanskoj zrelosti, tj. euharistijski. Vrijedi i obratno: punina kršćanskoga života u Crkvi ne 'slijedi' jednostavno sakramente inicijacije, nego se suoblikuje kao milost i kao zadaća ostvarivanja otajstva koje je slavljeno u inicijaciji – u vazmenome otajstvu kojega smo postali dio u tim sakramentima. Hod kršćanske inicijacije je hod obraćenja koje se ostvaruje s Božjom pomoći i u trajnoj povezanosti s crkvenom zajednicom.

Ključne riječi: inicijacija, euharistija, sakramenti, *sequentia sacramentorum*; obred, teologija liturgije

Uvod

Ako se želi krenuti od postojećih studija i priloga, pisati o ovoj temi nije ništa jednostavan zadatak, jer takvi su radovi – s izričitom poveznicom – rijetkost, kako na razini ucijepljenosti u ustrojbene elemente monografskih radova udžbeničke naravi tako i na razini članaka, kojima je ta poveznica često preširoka tema. To su razlozi zbog kojih su u teološkome području, a na korist pastoralnome radu, potrebni iskoraci koji će kršćansku inicijaciju promatrati kao kontekst, ključ čitanja, plodno tlo razumijevanja i mogućih devijacija u izoliranim pitanjima.

Kao što piše S. Sirboni,¹ zanimljivo je da među publikacijama koje se odnose na naznačenu problematiku, pa čak i u zbirkama koncilskih tekstova, rijetko postoji izričitost spomena pojma 'inicijacija', a još je rjeđe moguće naći tekstove o suodnosu euharistije i krštenja.² I sam govor o suodnosu sužen je na nekoliko tekstova iz *Unitatis Redintegratio* (UR) i *Sacrosanctum Concilium* (SC).³ Prisnu nutarnju vezu triju sakramenata spominju prethodne napomene

¹ Usp. Silvano SIRBONI, Eucaristia e iniziazione cristiana, u: *Rivista di Pastorale Liturgica*, 43 (2005.) 5, br. 252, 31-37.

² Jedan je od rijetkih priloga koji se time bavi: Andrea GRILLO, Battesimo, esperienza e fede. Riflessione sull'insegnamento della »iniziazione cristiana« in alcuni sviluppi della teologia attuale, u: Maurizio ALIOTTA (ur.), *Il sacramento della fede. Riflessione teologica sul battesimo in Italia*, Cinisello Balsamo, 2003., 185-199.

³ Mislim na: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. XI. 1964.), br. 22, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2009.: »Krst, dakle, tvori sakramentalnu svezu jedinstva koja vlada među svima koji su njime preporođeni. Ipak, sam po sebi krst je tek početak i ishodište, jer on sav teži za postizanjem punine života u Kristu. Stoga je krst usmjeren na cjelovito ispovijedanje vjere, na cjelovito pritjelovljenje ustanovi spasenja kakvu je htio sam Krist i, napokon, na cjelovito ucjepljenje u euharistijsko zajedništvo.« I na: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (22. XI. 1964.), br. 71, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2009. (u kontekstu obnove obreda svete potvrde): »Neka se preradi obred potvrde da se jasnije pokaže unutarnja sveza toga sakramenta s čitavom kršćanskom inicijacijom; stoga će biti prikladno da obnova krsnih obećanja pret-

Reda krštenja djece (Ordo Baptismi parvulorum), br. 2, i *Reda pristupa odraslih u kršćanstvo* (RPOK; izvornik: *Ordo initiationis christianae adultorum*): »Ovi sakramenti, naime krst, potvrda i euharistija, zadnji su stupanj. Njima pristupajući izabranici dobivaju oproštenje grijeha, pridružuju se Božjem narodu, primaju Božje posinstvo, Duh ih Sveti uvodi u obećanu puninu vremena, štoviše, po euharistijskoj žrtvi i gozbi uživaju predokus kraljevstva Božjega.«⁴ To su bila polazišta za poslijekoncilsko promišljanje prakse kršćanske inicijacije u Crkvi na Zapadu kako za odrasle tako i za djecu.

Bez obzira što je puno učinjeno na području slavlja sakramenata inicijacije i bez obzira na obnovljene liturgijske knjige prema teološko-liturgijskim načelima, u pastoralnoj se praksi, nakon desetljeća traženja, nije puno promijenilo. Najveća je poteškoća u necjelovitosti inicijacije, odnosno u crkvenosti koja tri sakramenta promatra kao sasvim nezavisne događaje.

1. Tri različita, ali ne odvojena vida otajstva Krista

S obzirom na tehničko značenje koje ima pojam 'inicijacija', može se reći da su svi sakramenti *inicijacijski*, budući da su svi *otajstva* (od trenutka kada se u kršćansku teologiju obilato uvodi misterijska terminologija). Ipak, pojam *initia* na poseban je način pridržan prvim trima sakramentima: krštenju, potvrdi i euharistiji. Postoje barem dva razloga za to: jedan se tiče činjenice da su to tri sakramenta *par excellence*, vazmena otajstva (*mysteria paschalia*).

Njima se pridaje posvećujuće značenje, s time da je ta posvetna dimenzija još snažnije izražena u riječi *sacramentum*, jer ona govori o djelatnoj snazi, o nečemu što nešto čini svetim. Dakle, u tim se sakramentima ispunjava kršćanska posveta, odnosno po njima svi primaju posličnost Kristu. To su tri sveopća sakramenta, za razliku od ostalih četiriju koji odgovaraju posebnim prilikama. U inicijaciji je riječ o tri različita, ali ne odvojena vida istoga otajstva Krista.

Bez obzira koji model slavlja slijedili, priprema za slavljenje krštenja uvijek je početak katekumenskog itinerarija prema sakramentalnomu slavlju koje kao vrhunac ima euharistiju. Inicijacija nije proces koji bi mogao biti kao neki čin nad pojedincem, nego je uvijek u kontekstu Crkve koja je izgrađena i koja se izgrađuje euharistijom. Iz puno razloga i sa smislom liturgija kao povlašteno

hodi samom primanju sakramenta potvrde. Ako je prikladno, potvrda se može dijeliti u okviru mise; što se pak tiče obreda izvan mise, neka se priredi uvodni obrazac.«

⁴ *Red pristupa odraslih u kršćanstvo*, Zagreb, 1998, br. 27 (dalje: RPOK). »Zatim dolazi slavljenje euharistije u kojoj novokršteni danas sudjeluju prvi put i s punim pravom i u kojoj njihov pristup [inicijacija] doseže svoje dovršenje« (RPOK, 36).

mjesto i vrijeme slavlja inicijacije naznačuje vazmeno bdijenje, idealan kontekst iniciranosti u Crkvu i u dan Gospodnji; kontekst koji u središtu ima euharistiju.⁵ Koliko god se pastoralno činilo učinkovitim promicati ideju o kršćanskoj zrelosti kao sadržaju sakramenta potvrde,⁶ treba jasno reći – ako je uopće prikladno rabiti takvu terminologiju – da je euharistija 'sakrament kršćanske zrelosti'.

Niti jedan pastoralni problem nije odvojiv od teologije. U neku ruku i ne-shvaćanje sakramenta euharistije kao dolazišta kršćanske inicijacije duguje se teološkoj misli koja je u novije vrijeme doživjela svoj obrat, ali pastoralno je još nedovoljno moguća, zbog stoljetne prakse.⁷ Svi će biti suglasni kad se govori o euharistiji kao središtu, ali nije jasno što je zapravo posrijedi te suglasnosti, jer je i samo poimanje euharistije čest predmet suženih pogleda. Euharistija može biti shvaćena kao 'sakrament Crkve', kao 'slavljenje' (simboličko-obredni čin) ili kao 'stvarna prisutnost'; drugim riječima, statički ili dinamički. Novija teologija ponovno je otkrila dimenziju slavljenja euharistije, došavši do toga da središnjost euharistije označuje utemeljenost i vrhunac. Napominjem to zato da bi se vidjelo sužen pristup euharistiji koji ju svodi na 'prvu pričest'. Naime, u tome se vidi dvojak pristup modelu inicijacije.⁸

U tim pitanjima važna je pouka iz prošlosti, ali nipošto na razini restauracije, 'povratka k izvorima' na način da se pokuša vratiti vrijeme od prije stotinu ili tisuću petsto godina, jer bi se tako stvorila ozbiljna opasnost mijenjanja svih oblika, ali daleko od sadržaja. Uključujući sadržaj mijenja se model inicijacije, što neizbježno ima posljedice za cijeli sakramentalni život i suodnos među sedam sakramenata.

⁵ »La struttura dell'iniziazione è in se stessa completa, sintesi e modello di tutto l'itinerario della vita cristiana. Sconvolgere questa originaria struttura sacramentale si rischia di privare i sacramenti della loro vera identità e di conseguenza di mettere a rischio una chiara percezione dell'identità e della missione del cristiano. L'eucaristia è, infatti, la sintesi dell'identità cristiana, il DNA del cristiano. Si è battezzati per poter partecipare a quell'eucaristia che è il modello della chiesa. Per questo la sua collocazione nell'itinerario di iniziazione e le stesse modalità celebrative sono tutt'altro che innocue.« Silvano SIRBONI, *Eucaristia e iniziazione cristiana*, u: *Rivista di Pastorale Liturgica*, 43 (2005.) 5, br. 252, 36.

⁶ Potvrda je izgubila svoj identitet kada se – s opravdanim pastoralnim namjerama – odredilo da se taj sakrament slavi u dobi od desete do petnaeste godine. Drugi sakrament inicijacije tako je postao 'sakramentom adolescencije', nekom vrstom svečane ispovijesti vjere ili potvrđivanja sakramenta krštenja koji je primljen u djetinjstvu. Ovdje valja pripaziti, jer povezanost s krštenjem ovdje nije inicijacijske naravi i njezine dinamike.

⁷ Na sažet i utemeljen način o tome se može pročitati u: Andrea GRILLO, *Eucaristia: 'prima comunione' o culmine della iniziazione cristiana? Problematiche teologico-pastorali*, u: CENTRO AZIONE LITURGICA (ur.), *L'eucaristia culmine della iniziazione cristiana*, Roma, 2005., 87-112. Vrijedan je prilog na hrvatskome: Ante CRNČEVIĆ, *Mistagogija euharistijskoga slavlja*, u: *Diacovensia*, 11 (2003.) 1, 45-60.

⁸ Usp. Andrea GRILLO, *Eucaristia: 'prima comunione' o culmine della iniziazione cristiana? Problematiche teologico-pastorali*, 89.

Tijekom zadnjih sto pedeset godina, a osobito početkom 20. st., liturgijski je pokret premještao naglaske, dajući više prostora češćoj pričesti vjernika, odnosno činu pričešćivanja, a ne statičkoj činjenici Kristove prisutnosti. U daljnjemu produbljivanju na vidjelo je isplivala važnost zajedničarske naravi euharistije koja zahtijeva način sudjelovanja sa žarištima vezanim uz ambon i oltar kao žrtvenik-gozbeni stol. Iz te perspektive dopušten je prelazak u ono semantičko polje koje 'prvu pričest' izražava kao inicijaciju u život vjere koja vodi u puninu eklezijalno-sakramentalnoga iskustva koja postoji samo u euharistijskome zajedništvu.⁹

Nakon stoljeća koja nipošto nisu donijela do nas samo pitanja i poteškoće, nego istinsko blago duhovnoga rasta, postalo je jasno da je potreban ponovni zamah teoloških i antropoloških 'razloga' kršćanskom inicijacijskom hodu. Da bi se razumjela nutarnja logika, bio je potreban ozbiljan studij najstarijih nama poznatih izvora, ali taj studij nije dostatan. Dodatna je poteškoća u tome što se teološka sinteza odvija u prevelikoj odvojenosti od proučavanja obreda i novina u pristupu obrednosti. Sva složenost pitanja o euharistiji koje zahvaća teologiju i pastoral u svojim, nažalost, teologiji često suprotstavljenim oblicima, vidljiva je u složenosti pitanja sakramenta potvrde.

2. Teološko pitanje o potvrdi s pastoralnim posljedicama

Jedno od pitanja koje često postavljam studentima u kontekstu predmeta Liturgijska sakramentologija glasi: »U modelu za homiliju prigodom slavlja sakramenta potvrde u br. 39. *Reda potvrde* stoji napisano: '... darivanje Duha Svetoga koga ćete primiti jest duhovni biljeg kojim ćete se *savršenije* Kristu suobličiti i *potpunije* postati članovi njegove Crkve.' Što znače riječi 'savršenije' i 'potpunije'?«

⁹ Grillo lijepo sažima istinu da Crkva živi od euharistije sljedećom rečenicom: »Euharistijsko je slavlje ozračje u kojemu je kršćaninu dano tijelo i u kojemu je dan oblik Crkve.« Andrea GRILLO, *Eucaristia: 'prima comunione' o culmine della iniziazione cristiana? Problematice teologico-pastorali*, 92. Iz povijesti vidimo da se u zapadnoj predaji, od srednjega vijeka, pričešćivanje oblikuje u dva teološko-pastoralna smjera: 1. sve se više misna žrtva odjeljuje od nužnosti pričešćivanja dionika slavlja; 2. pričešćivanje 'vrijedi' izvan misnoga slavlja; štoviše dolazi do podijeljenih mišljenja o čestome i rijetkome pričešćivanju. U daljnjem je razvoju došlo do nepovezanosti krštenja i euharistije, s time da je sakrament pokore preuzeo ulogu pripremanja subjekta za pričešćivanje, gdje je ponovno do izražaja dolazila 'rijetkost pričešćivanja', što je prelazilo i u praksu 'čestoga' pričešćivanja. Konačna podjela dogodila se u dubokom teološkom sloju između žrtve i sakramenta. To pogađa jedinstvo euharistijskoga slavlja što se protezalo iz daleke prošlosti, osnaženo u skolastičkoj sintezi i u tridentinskom preuzimanju. Zaboravilo se da se do sadržaja žrtve dolazi simboličko-obrednim jezikom. Kao posljedica tih odvajanja, u istinskoj želji za vraćanjem svih sadržaja, dolazi do udaljavanja euharistije od teološkoga i antropološkoga, eklezijalnoga i pastoralnoga, zajedničarskoga i svjedočkoga bogatstva.

Najčešće se kao odgovor nameće odnos prema sakramentu krštenja, međutim, želimo li dosegnuti istinsko značenje koje provire iz patrističke teologije, moramo pogled usmjeriti prema euharistiji.¹⁰ *Punije* i *savršenije*, (*plenius; perfectius*) kod crkvenih otaca nije određeno 'popravljanje' sakramenta krštenja, odnosno isticanje njegovih nedostataka, da bi se bilo zrelim krštenicima, nego je još jedan korak prema euharistiji. Pogled zaokuplja euharistija, a ne više krštenje; kršćanin je zreo u slavljenju euharistije ili, kako kažu drugi: *kršćanima se ne postaje krštenjem već inicijacijom*.

Prethodne napomene (Praenotanda) u *Redu potvrde* žele izreći koji bi to bili 'učinci' potvrde: »Tim se darom Duha Svetoga vjernici *savršenije* suobličuju Kristu i snagom jačaju da dadnu svjedočanstvo za Krista u izgradnji njegova Tijela u vjeri i ljubavi.«¹¹ U pojmu *perfectius* prepoznajemo misao sv. Ambrozija (*De sacramentis* III, 2, 8-10): »*post fontem superest ut perfectius fiat*«.

Punije i *savršenije* riječi su koje ne govore da je prvi obred bio nedostatan, nego da slijedi *euharistija*, za koju je potreban *hod* i koja jest *hod*, a on sadrži još jednu pretpostavku – potvrdu. U euharistiji je Krist prisutan u svome tijelu i krvi, a zajednica Crkve postaje euharistijskim tijelom, i to baš u dinamici koju pokazuje inicijacija.

Ako se traži teološki najprimjereniji odgovor na pitanje čemu sakrament potvrde i kako izgleda ta strana brušenoga dijamanta inicijacije u odnosu na krštenje, tada je najbolje posegnuti za molitvom prigodom pomazanja krizmom nakon krštenja, ako se potvrdno slavlje odvaja od krštenja. Ona kaže: »Svemogući Bog, Otac Gospodina našega Isusa Krista, nanovo vas je rodio iz vode i Duha Svetoga i dao vam je oprostjenje svih grijeha. On vas maže kriz-

¹⁰ U ovome razmišljanju mogu pomoći sljedeći prilozi osobito dvojice autora: Pierpaolo CASPANI, *Il battesimo e la cresima nella riflessione teologica attuale (1996-2006)*, u: *La Scuola Cattolica*, 135 (2007.), 29-58; Pierpaolo CASPANI, *La teologia della confermazione nel XX secolo*, u: Ephrem CARR (ur.), *La Cresima. Atti del VII Congresso Internazionale di Liturgia. Roma, Pontificio Istituto Liturgico, 6-8 maggio 2004* (= *Analecta Liturgica* 144), Roma, 2007., 177-203; Pierpaolo CASPANI, *La categoria di iniziazione cristiana nel dibattito della teologia sacramentale contemporanea*, u: *Iniziazione cristiana: profili generali. XXXIV Incontro di Studio [del GIDDC], Hotel Planibel di La Thuile (AO), 2-6 luglio 2007* (= *Quaderni della Mendola* 16), Milano, 2008., 11-31; Manfred HAUKE, *La relazione fra Confermazione ed Eucaristia come problema teologico e pastorale*, u: *Rivista di Teologia di Lugano*, 3 (1998.) 3, 645-658. (= *La relation entre confirmation et eucharistie comme problème théologique et pastoral*, u: *Tu es Petrus*, br. 76-77 (2001.), 8-23; Manfred HAUKE, *Das spezifische Profil der Firmung zwischen Taufe und Eucharistie*, u: *Heiliger Dienst*, 56 (2002.), 192-206; Manfred HAUKE, *Die Eucharistie – Quelle und Höhepunkt des christlichen Lebens. Eine theologische Lesehilfe zur neuen Enzyklika 'Ecclesia de Eucharistia'*, u: *Katholische Bildung*, 104 (2003.), 433-450.

¹¹ Tekst izvornika u obredniku glasi: »... fideles perfectius Christo conformantur et virtute roborantur, ut testimonium Christi perhibeant ad aedificationem Corporis eius in fide et caritate«; *Ordo Confirmationis*, 2.

mom spasenja da se pribrojite njegovu narodu i ostanete udovi Krista svećenika, proroka i kralja za život vječni.«¹²

Rječnik je kristološki, naglašavajući sliku tijela i pritjelovljenja Kristu, sa svom širinom kristoloških 'uvjeta' za bogoslužje, kerigmu i upravljanje (dijakoničnost).

Duhovnost ili život u Duhu življenje je u suobličnosti Kristu, prema izričaju sv. Pavla: »koje predvidje, te i predodredi da budu suobličeni slici Sina njegova te da on bude prvorođenac među mnogom braćom« (Rim 8,29). Preobrazba našega življenja vodi prema tome da ne živimo mi nego Krist u nama (usp. Gal 2,20).

Kako bi se mogao pobliže razmotriti taj životni 'program' svakoga krštenika, dopuštamo da nas u tome vodi ruka velike sveopće učiteljice – liturgije. Liturgija u sebi nosi sakramentalnu djelotvornost i posebnu 'pedagogiju' koja je nutarnje djelo Duha Svetoga koji potiče obraćenje, a vjera daje 'razumijevanje' slavljenih otajstava. U liturgiji sudjelujemo u životu koji je trajno *pritjelovljivanje* Kristu, odnosno eklezijalno *otjelovljivanje* Krista.

3. Sinodski poticaj

Na Sinodi o euharistiji 2005. godine u jednoj je propoziciji izražena želja za snažnijom povezanošću triju sakramenata inicijacije: »Faveamus igitur maiori integrationi nexus inter tria ista sacramenta christianae initiationis« (*Propositio* 13). Ta je želja izrečena i u pobudnici *Sacramentum Caritatis* (usp. SCa 17-19).

U istoj je *Propoziciji* izraženo mišljenje kako bi bilo korisno teološko i pastoralno produbljivanje toga pitanja. »Trebalo bi razmotriti i to treba li u Latinskoj Crkvi poštovati slijed: krštenje, potvrda, prva pričest samo za odrasle ili i za djecu.«

Redoslijed sakramenata inicijacije od samih je početaka ostao nepromijenjen u teološko-liturgijskim promišljanjima, ali je u pastoralnoj praksi i slavljenju zadobio drukčiju formu. Ovdje nije ponajprije povijesni element koji bi imao prevagu, iako on može biti prosvjetljujući, nego teološki temelj zbog kojega nije dobro mijenjati taj redoslijed.

¹² RPOK, 224. Tekst izvornika: »Deus omnipotens, Pater Domini nostri Iesu Christi, qui vos regeneravit ex aqua et Spiritu Sancto, quique dedit vobis remissionem omnium peccatorum, ipse vos linit chrismate salutis, ut, eius aggregati populo, Christi sacerdotis, prophetae et regis membra premaneatis in vitam aeternam« (*Ordo initiationis christianae adultorum*, 224.).

Poznate su promjene redosljeda sakramenata inicijacije, osobito u novije vrijeme. Te promjene možemo *objašnjavati* snagom kontingentnih razloga, ali oni ostaju *kontingentni*, tj. samo u nedostatku teološkoga produbljivanja mogu biti valjani. Na teološkoj razini, promjena redosljeda triju sakramenata ne može biti ni prihvaćena ni branjena.

U raspravi o prikladnoj dobi nije u središtu potvrda nego euharistija kao završetak procesa inicijacije; euharistija kao nosivi teološko-pastoralni temelj izgrađivanja zrelih kršćana, jer kršćanina ne čini zrelim potvrda nego inicijacija. Onaj tko je dionik Kristove žrtve i gozbe ljubavi jest zreo, euharistijski čovjek. Premještanjem slavlja potvrde ne gubi se samo snaga toga sakramenta nego se dovodi u pitanje euharistijska dimenzija kršćanskoga života.

Ne zaboravimo ni to da pedagoški ključ čitanja ovoga sakramenta dolazi iz protestantskoga područja, a oni takav stav malo-pomalo napuštaju, okrećući se sakramentalnom, teološkom čitanju. Mislim da se ta činjenica mora uzeti krajnje ozbiljno i dosljedno.

4. Teleologija inicijacije

Jedna od glavnih i temeljnih točaka Novoga zavjeta jest mogućnost dana ljudima prinositi Bogu savršeno bogoslužje, bogoslužje koje se sastoji u prinošenju sebe Bogu u Duhu Svetome. 'Klanjanje u Duhu' kakvo želi Otac i kakvo je Krist donio na svijet (usp. Iv 4,23-24), i koje oblikuje veće dostojanstvo Kristova bogoslužja u odnosu na starozavjetno (usp. Heb 9,14), klanjanje je koje se treba ostvarivati u životu, ali ima svoj sakramentalni izražaj i sakramentalno ostvarenje u euharistiji. Sudjelovanje krštenoga, ali ne i potvrđenoga vjernika »darom Duha Svetoga« ostaje nepotpuno sudjelovanje.

Osim toga, ako je pedagoški razlog toliko važan, postavlja se pitanje dopustivosti krštenja koje je bezuvjetno otvoreno svoj djeci. Može li se nastaviti krstiti djecu u tim okolnostima, kada se istodobno smatra kako se potvrda može podjeljivati samo onda kada je dijete došlo do pune zrelosti (adolescencije), kako bi mogao poznavati i prihvatiti obveze koje preuzima svetom potvrdom? Nije li krštenje temeljna obveza? Jasno je da u povijesti vidimo postojanje krštenja djece od najranijih vremena, ali treba vidjeti i razloge koji su doveli do poopćivanja takve prakse, a jednako tako uočiti i koje je mjesto bilo dano obredu koji se kasnije oblikovao kao samostalni sakrament.

Evo zašto su tri sakramenta tradicionalno podjeljivana sljedećim redosljedom: sakrament koji daje 'biti kršćanin' (krštenje), onaj koji daje 'djelovati kršćanski' (potvrda), sakrament potpunoga ucjepljenja u Novi zavjet djelova-

njem milosti (euharistija). Ta su tri sakramenta međusobno tako vezana da ne bi bilo moguće napraviti katehezu o jednome bez druga dva.¹³

Sadašnja je problematika smještena unutar sve dubljega promatranja jedinstva sakramenata inicijacije, te time velik utjecaj ima i shvaćanje euharistije. Ono što je dovelo do današnje prakse podjeljivanja euharistije jest gledanje na euharistiju u svjetlu 'minimalističkoga pristupa'. Ako se pod euharistijom smatra stvarna Kristova prisutnost, tada ju nije tako teško predstaviti djeci. Ali, je li euharistija samo 'stvarna Kristova prisutnost', odnosno je li dovoljno razlikovanje običnoga od euharistijskoga kruha?

Ako dijete ne razumije da je euharistija ostvarenje žrtve prisutnoga Krista koji prinosi i s kojim se prinosimo, možemo li reći da dijete razumije što je euharistija? Bez želje djetetu dati i od njega tražiti teologiju euharistije, imamo pravo vjerovati da naša 'zahtijevanja' trpe od čudnog zadovoljavanja minimalnim, kojim se dovodi u opasnost trajno urezivanje takva pristupa u dijete koje će na taj način o euharistiji možda (a to praksa često pokazuje) razmišljati i kao odrastao.

5. Izgubljena inicijacijska dinamika

Neposredni cilj inicijacije nalazi se u omogućavanju slavljenja euharistije, odnosno življenja na način kako bi postalo klanjanje u duhu i istini.¹⁴ Dakle, euharistija je cilj inicijacije, a ne tek jedno slavlje koje bi u redoslijedu došlo prije nečega ili nakon nečega. Ta se ciljnost u pastoralu izgubila. No ona je ujedno izbrisala i snagu trajnosti življenja inicijacije, jer se u kasnijem sakramentalnom, eklezijalnom življenju inicijacijska dinamika ne vidi. Dovoljno se, na

¹³ Slijed i veza između ovih triju sakramenata opisani su u jednom Tertulijanovu tekstu: »... *caro abluitur, ut anima emaculetur* (tijelo se pere da bi se duša očistila); *caro ungitur, ut anima consecratur* (tijelo se pomazuje da bi se duša posvetila); *caro signatur, ut anima muniatur* (tijelo se znamenjuje da bi se duša osnažila); *caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu inluminetur* (tijelo se osjenjuje polaganjem ruke da bi se duša prosvijetlila Duhom); *caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur* (tijelo se hrani tijelom i krvlju Kristovom da bi duša bila nahranjena Bogom)« (*De Resurrectione*, 8,3: CCL 2,931.).

¹⁴ Evo nekoliko djela koja mogu pomoći pri dobivanju korisnih teoloških uvida: RAZNI AUTORI, *Iniziazione cristiana degli adulti oggi*, Roma, 1998.; Franco BROVELLI – Antonio TORRESIN (ur.), *Convocati dall'eucaristia. Alle sorgenti della Chiesa e della sua missione*, Milano, 2004.; Adriano CAPRIOLI, *L'iniziazione cristiana: aspetti generali, battesimo e confermazione*, u: *Celebrare il mistero di Cristo. II. La celebrazione dei sacramenti*, Roma, 1996., 53-124; Pierpaolo CASPANI – Paolo SARTOR, *L'iniziazione cristiana oggi. Linee teologiche e proposte pastorali*, Milano, 2005.; Pierpaolo CASPANI – Paolo SARTOR, *Iniziazione cristiana. L'itinerario e i sacramenti*, Bologna, 2008.; Andrea GRILLO – Marinella PERRONI – Pius-Ramon TRAGAN (ur.), *Corso di teologia sacramentaria*, Brescia, 2000.

primjer, pitati gdje se u slavljinama kršćanske ženidbe vidi inicijacija. Ne trebaju stoga čuditi poteškoće na koje u tome području nailazi pastoralna praksa.

Sveta potvrda zaokružuje kristološko, vazmeno suoblikovanje čovjeka na sliku Božju. Kristu suobličeni, naše bogoslužje i klanjanje dioništvo su u Isusovoj euharistiji.

Krist je, pomazan i postavljen za proroka, svećenika i kralja istinskoga bogoslužja u krštenju i preobraženju po Duhu Svetome (Iv 1,29-32), na takav način da je cijeli njegov život liturgija prinesena Ocu. To bogoslužje cijeloga života, označeno poniženjem i obespravljeno, tj. kenozom, svoj vrhunac ima u križu, najvišemu očitovanju Kristove ljubavi prema Ocu i ljudima. Krist predaje, vraća Duh Ocu, a Kristovo tijelo, najprije kršteno i pomazano, zatim ranjeno, postaje neiscrpnim vreloom Duha života.

Uskrnuće se događa u Očevu Duhu, tako da uskrnuće nije samo odgovor Očeve ljubavi Sinu i njegovo uzdizanje nad sve stvoreno nego je stvaranje eshatološke zajednice kao mjesto novoga bogoslužja. Krist je svoje uveo u nebesku liturgiju, čineći od njih prinositelje i prinos Ocu.

Crkva, tj. svi koji su kršteni i potvrđeni, kako bi tvorili 'sveti zbor', jedno je tijelo s Kristom, snagom krštenja i potvrde; oprana, pomazana i urešena za Zaručnika (usp. Ef 5,25-27; Otk 21,2,9), pridružena je bogoslužju kao svećenički narod.

Crkva obavlja spomen-čin osobito vazmenoga otajstva. Anamneza, budući da je stvaran čin ispunjenja Kristova naloga, također je i *prosfora*, prinos same Crkve, nerazdruživo sjedinjene sa Žrtvom. Poistovjećivanje Crkve sa Žrtvom po Duhu Svetome, koji posvećuje i preobražava euharistijske darove i zajednicu, najviša je točka procesa pritjelovljenja i asimilacije Kristu. Ne samo da smo kao kršteni i potvrđeni ljubljani od Oca kada smo suobličeni Kristu nego, kako piše sv. Pavao (Rim 12,1), možemo svoja tijela kao žrtvu ugodnu prinijeti Bogu po Kristu, zahvaljujući djelovanju Duha. To je smisao djelatne prisutnosti Duha, odnosno epikleze. Otac djeluje u zajednici preobražavajući euharistijske darove Crkve u sakrament spasenja. U euharistijskome činu i molitvi objavljuje se prisutnost i ostvarenje triju božanskih osoba u sakramentu žrtvovanja i žrtvenoga tijela Gospodina Uskrnuloga: euharistija i Crkva.¹⁵

¹⁵ Euharistija je u trolistu inicijacije zanimljiva i zbog toga što istodobno, dok s jedne strane zaključuje inicijaciju, s druge strane otvara životu Crkve; one Crkve koja se iz nedjelje u nedjelju sve više gradi kao Kristovo tijelo. Euharistija, dakle, nipošto ne zatvara jedno iskustvo, nego se obnavlja svakoga tjedna. U središtu je novih traženja ispravnoga odnosa prema inicijaciji euharistija, baš kao konkretno nedjeljno iskustvo. Vjernik nije tek neka pobožna osoba nego se odlikuje sposobnošću za zajedništvo, a ono uključuje

6. Znakovita mjesta euharistijske molitve za teološko čitanje inicijacije

Euharistija, doduše, jest zaključak pristupanja božanskome životu u zajedništvu Kristova tijela i krvi, no taj božanski život, iskustvo prisutnosti i djelovanja triju Osoba u nama, treba se čuvati, hraniti i razvijati do konačne konzumacije savršenoga zajedništva. Rast i razvoj kršćanskoga života obistinjuje se u trajnome sudjelovanju u euharistiji i liturgijskim slavljinama crkvene zajednice. Time se oblikuje novi itinerarij.

Mistagogija Crkve razvija program vjere i sakramentalnoga sudioništva u Kristovu otajstvu, radi olakšavanja dozrijevanja kršćanskoga života kao usvajanja Božjega dara. Isti je program posadašnjenje kršćanske inicijacije u drugim sakramentima, odnosno slavlje povijesti spasenja u luku liturgijske godine.

Pristup sakramentima i građenje sakramentalnoga života Crkve, koji se temelji na odvojenosti i fragmentiranosti sakramenata, na njihovoj 'apsolutnoj' vrijednosti, narušava dinamiku inicijacije koja se u život ispisuje od krštenja preko potvrde do euharistije, ali se čita u obratnome smjeru, počevši od euharistije (ona je i vrelo).

Tu je dinamiku moguće vidjeti osobito na primjeru euharistijskih molitvi u kojima se lako iščitava trojdelnost dimenzija: *povijesno-kerigmatsku, sakramentalno-epikletsku i eklezijalno-eshatološku*. Tradicija poznaje tu istu dinamiku preko izraza o trostrukome Kristovu tijelu: o povijesnome, što obuhvaća uglavnom tematika predslovlja; zatim sakramentalnome, što obuhvaća prvi dio epikleze, riječi ustanovljenja i anamneza, te o eklezijalnome tijelu, što izražava drugi dio epikleze i intercesije.

Iako su oštre podjele uvijek pomalo neprimjerene, kao sliku usuđujem se pred vas postaviti sastavnice euharistijske molitve koje molimo svaki dan. Prvi je model vidljiv u uvodnome dijalogu u euharistijsku molitvu, a drugi u doksologiji na kraju euharistijske molitve.

U uvodnome dijalogu predsjedatelj izgovara tri rečenice koje mogu biti emblematičan izraz za tri sakramenta inicijacije: 1. *Gospodin s vama* – u povezanosti s krštenjem; 2. *Gore srca* – u povezanosti s potvrdom i 3. *Hvalu dajmo Gospodinu Bogu našem* – kao glavni motiv euharistije s eshatološkim konotacijama.

U završnoj doksologiji isto je viđeno pomoću drugih izražaja. Krstom su vjernici suobličeni Kristu i ucijepljeni u njegovo tijelo (*biti u Bogu po Kristu; biti*

vidljivost. Euharistija, 'prva pričest', omogućuje prelazak iz dimenzije privatnosti i privatne pobožnosti u eklezijalnost, u iskustvo Crkve.

kristovski); potvrda po darovima Duha omogućuje izgrađivanje tijela Kristova (*djelovati po Kristu i s Kristom; djelovati kristovski*), a euharistija daje prostor življenosti Krista (*klanjati se Bogu i živjeti u Kristu; slaviti/živjeti kristovski*). Taj doksološki model ujedno je i kristološki, koji od sakramentalne instrumentalnosti vodi u sakramentalnu događajnost.

Spajajući te izričaje dobivamo zanimljivu tvorbu: *Gospodin s vama – po Kristu; Gore srca – s Kristom; Hvalu dajmo Gospodinu Bogu našem – u Kristu*. Iako se taj doksološki završetak razlikuje u raznim liturgijskim tradicijama, konstanta je jasna, tim više što se u starim tekstovima dodaje još i ekleziološki naglasak: *in sancta ecclesia – u svetoj Crkvi*.

7. Zaključni smjerokazi u obliku teza

Sakramenti inicijacije nisu 'prethodnica' kršćanskomu življenju nego su darovana i primljena mogućnost, kako bi mogla biti življena svakodnevno (liturgijski 'danas') u kršćanskoj zrelosti, tj. euharistijski. Vrijedi i obratno: punina kršćanskoga života u Crkvi ne 'slijedi' jednostavno sakramente inicijacije nego se suoblikuje kao milost i kao zadaća ostvarivanja otajstva koje je slavljeno u inicijaciji – u vazmenome otajstvu kojega smo postali dio u tim sakramentima. Hod kršćanske inicijacije hod je obraćenja koje se ostvaruje s Božjom pomoći i u trajnoj povezanosti s crkvenom zajednicom.

Svjesni toga, lakše ćemo dohvatiti konkretne sugestije koje proviru iz liturgijske teologije:

1. Euharistiju uzeti kao polazište za promišljanje svih pitanja o pastoralu kršćanske inicijacije; euharistiju u cjelini i snazi njezine dinamike, ne slavlje prve pričesti. Ako euharistija od sakramentalne statičnosti ne prijeđe u izgrađivanje Kristova tijela, u življenje ekleziološke epikleze, sakramenti inicijacije ostaju sterilni.

2. Nastojati oko obnove redosljeda sakramenata kršćanske inicijacije kakav je teološki jedino moguće opravdati: krštenje – potvrda – euharistija, te dopustiti da taj redosljed pastoralno dobije teološke, a ne naglašeno pedagoške oznake i posljedice.

3. Sakramente inicijacije ne gledati kao ciljeve do kojih se dolazi nego kao ostvarenosti Božjega dara u životu vjernika. Tako viđeni sakramenti inicijacije neće imati kao središnji problem dob 'primatelja'. Zapravo, mislim da problem dobi tim pristupom sasvim nestaje.

4. Žao mi je što novi *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici* Hrvatske biskupske konferencije nije građen na takvim temeljima. Zapravo,

glede euharistije i inicijacije nema nikakvih naznaka. Tako *Direktorij* postaje tek pokazateljem naših poteškoća, koje ne rješava.

5. Zbiljski smatram da bi se relativno lako u pastoralnu praksu unio stari/novi redosljed sakramenata, ali jednako tako smatram da to ne bi trebalo činiti prije negoli znamo na koji način dati vitalnost eklezijalnom, euharistijskom Tijelu. Možda se u pastoralu župnih zajednica upravo bojimo pitanja: *a što poslije?* Crkva koja živi inicijaciju na teološki jasnim temeljima zahtjevna je Crkva, ali i radosna Crkva. Upravo je takvoj dan Duh Životvorac.

Summary

THE EUCHARIST – THE SUMMIT IN ACCESSION, PERMANENCY IN LIVING THE INITIATION

Ivan ŠAŠKO

Archdiocese of Zagreb
Kaptol 31, p.p. 553, HR – 10 000 Zagreb
ivan.sasko@zg.t-com.hr

In theological debates, pastoral activities and the life of the believer, the Eucharist is observed in the focus of sacramental life and is put in first place but far too rarely for it to be seen in the completeness of Christian initiation – the place where the Eucharist belongs during our walk through initiation and after it. By extracting the Eucharist from the context of initiation on the whole, the strength of the salvational event is lost, i.e. participation in it. A non-theological approach to the sacraments of Baptism and Confirmation diminishes the Eucharistic strength and beauty of the Church.

Accessing the sacraments and developing the sacramental life of the Church which is founded on the inseparability and fragmentation of the sacraments – on their 'absolute' value – diminishes the dynamics of initiation which is written in our lives from Baptism through to Confirmation and the Eucharist but is read in the opposite direction – starting from the Eucharist (it is its fount). It is possible to see this dynamics in the example of the Eucharistic prayers (historically-cherigmatic, sacramentally-epicletic, existentially-eschatological dimension).

The sacraments of Baptism and Confirmation are directed to receiving one's meaning in reality and in light of the Eucharist which requires greater connection between the three sacraments at all levels in the life of the Church (cf. SCa 17-19). Through Baptism, believers are transformed in the figure of Christ and embodied into his Body (to be in God through Christ; to be Christly); through the gifts of the Holy Spirit, Confirmation allows us to build Christ's Body to act through Christ

and with Christ; act Christly); *while the Eucharist gives us space to live Christ (bow to God and live in Christ; celebrate/live Christly). That doxological model is at the same time Christological which leads us from sacramental instrumentality to sacramental eventfulness.*

The unavoidable theological truth can be seen in the inability to repeat the first two sacraments and the repetitiveness of the celebration of the Eucharist. The sacraments of initiation does not 'precede' Christian living but are granted and received opportunities that can be lived daily (the Liturgical 'today') in Christian maturity, i.e. the Eucharist. The same applies visa versa: the fullness of Christian life in the Church does not simply 'secede' the sacraments of initiation but are shaped as graces and a duty to realise the mysteries that are celebrated in initiation – in the Mystery of Easter of which we have become a part of through these sacraments. The walk through Christian imitation is a walk of conversion which is realised through God's help and in permanent connection with the Church community.

Key word: initiation, the Eucharist, sacraments, sequentia sacramentorum; ritual, Liturgical Theology